

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร และ 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระวิทยากร จำนวน 6 รูป และกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียน จำนวน 400 คน ที่เคยผ่านการอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรโดยมีเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

1. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยแบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้

1. กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร
2. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร
3. อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

4. ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

5. ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

1.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม

จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ดังนี้

1) ผู้ส่งสาร (sender) ได้แก่ พระวิทยากรทุกรูปส่วนใหญ่เป็นพระวิทยากรหลักจะเป็นผู้บรรยายให้ข้อคิดธรรมะต่าง ๆ ซึ่งพระวิทยากรทุกรูปล้วนแต่ใช้เสียงที่นุ่มนวลเรียบง่ายในการบรรยาย พระวิทยากรทุกรูปต่างมีความรู้พื้นฐานในทางโลกอย่างน้อยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และที่สำคัญมีความรู้ในทางธรรม มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรมและจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) กำแพงเพชร มีบุคลิกภาพสัรมตามสมณเพศ

นอกจากนี้แล้ว พระภิกษุที่สามารถเป็นพระวิทยากรได้นั้นจะต้องมีความรู้ความสามารถและประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งที่เป็นคุณวุฒิและวิทยวุฒิ โดยทุกรูปจะต้องผ่านการได้รับอนุญาตจากพระเจ้าอาวาสวัดเสียก่อนพร้อมกับเตรียมเนื้อหาในการอบรม เมื่อมีเนื้อหาหรือข้อมูลเพียงพอแล้วก็ต้องฝึกปฏิบัติจริงและได้รับการประเมินจึงสามารถทำหน้าที่อบรมเด็กและเยาวชนในวัดไทรงาม (ป่า) แห่งนี้ได้

2) สาร (Message) ได้แก่ เนื้อหาในการอบรมทั้งธรรมะและเรื่องทั่วไป ที่พระวิทยากรใช้ในการอบรมในศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งนี้โดยผ่านรูปแบบการสื่อสารแบบอวัจนภาษาและวัจนภาษาซึ่งทำให้เนื้อหาธรรมะน่าสนใจทำให้ผู้รับสารเกิดความซาบซึ้งในเนื้อหา จดจำ และเข้าใจเนื้อหาธรรมะมากขึ้นเนื้อหาจึงประกอบด้วย เรื่องความกตัญญูต่อคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ ภัยจากยาเสพติด เรื่องการทำความผิด การทำแท้ง ภูแห่งกรรม ฟ้ามืด กรรมลิขิต ทิศทั้ง 6 และเรื่องศีล 5 เพื่อปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นเตือนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นคนดีในสังคม ในรูปแบบนิทาน ละคร รูปภาพ

3) สื่อ (Channel) หรือช่องทางในการสื่อสารธรรมะ สื่อบุคคลทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษาของพระวิทยากรโดยสื่อสารให้มีความเข้าใจง่าย เช่น การเล่านิทาน ประสบการณ์ตรง นอกจากสื่อบุคคลแล้วโครงการค่ายอบรมยังมีสื่อ วิดีโอ คลิปจากอินเทอร์เน็ต ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ โฆษณา อุปกรณ์เครื่องเสียง เพาเวอร์พอยท์ ประกอบการบรรยาย

4) ผู้รับสาร (receiver) ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเคยผ่านการอบรมในโครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรมมาแล้ว พระวิทยากรกล่าวว่า ผู้รับสารทุกคนต่างมีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี เพราะมีการนำเสนอหลายรูปแบบเนื้อหาและสื่อหลากหลายในการนำเสนอและแนะนำของพระวิทยากรที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีสาระแก่นักเรียนและส่วนใหญ่พบว่าผู้หญิงให้ความสนใจมากกว่าผู้ชาย และเด็กแต่ละโรงเรียนก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน มีความสนใจแตกต่างกัน

1.2 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

วิธีการสื่อสารเนื้อหาธรรมะของพระวิทยากรที่ใช้สื่อสารกับผู้เข้าร่วม อบรมแล้วทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ดีมีประสิทธิผล ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปได้ด้วยการใช้สื่อและภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ดังต่อไปนี้

1.2.1 กลยุทธ์การใช้สื่อ

1) การใช้สื่อเสียงดนตรีและเสียงเพลง สื่อเสียงดนตรีและเสียงเพลงที่พระวิทยากรนำมาใช้นั้น เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งซึ่งสามารถทำให้นักเรียนได้มีอารมณ์คล้อยตามในสิ่งที่พระวิทยากรบรรยายได้ง่าย เสียงดนตรีหรือเสียงเพลงก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ชักนำใจให้มีความจริงใจเกิดศรัทธาในกิจกรรม ถ้าเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการทำให้เห็นความสำคัญหรือปลูกจิตสำนึก การตอบแทนพระคุณ ก็จะใช้เสียงดนตรีหรือเสียงเพลงที่ดึงดูดอารมณ์ให้เกิดความซาบซึ้งกินใจ

2) การใช้สื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ (PowerPoint) พระวิทยากรได้นำเสนอสื่อภาพนิ่งและสื่อพาวเวอร์พอยท์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยายในการประกอบการอบรม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจทำให้มองเห็นภาพได้ง่าย และทำให้นักเรียนสนใจในเรื่องที่พูดมากขึ้น ซึ่งตัวอย่างสื่อภาพและพาวเวอร์พอยท์ที่พระวิทยากรใช้นั้น แสดงลักษณะตัวอย่างสื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ในกิจกรรมเป็นมนุษย์สมบูรณ์ เรื่องการทำแท้ง และเรื่องกฎแห่งกรรม

3) การใช้วีดิทัศน์ พระวิทยากรได้ใช้สื่อวีดิทัศน์ ซึ่งเป็นภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียง มาประกอบการบรรยาย ได้แก่ กิจกรรมธรรมะจากสื่อ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ปัญหาสังคม ปัญหาวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด กิจกรรมมารยาทชาวพุทธ กิจกรรมแสงเทียนเสียงธรรม กิจกรรมบูชาครู โดยพระวิทยากรจะนำสื่อวีดิทัศน์ ในรูปแบบคลิปวิดีโอ ภาพยนตร์โฆษณา ที่นำจากอินเทอร์เน็ตบ้าง จากการโทรทัศน์บ้าง มาเปิดให้นักเรียนผู้เข้าอบรมได้ดูเป็นตัวอย่างประกอบการบรรยายให้นักเรียนเข้าใจในประเด็นธรรมะต่าง ๆ ได้ง่ายสื่อวีดิทัศน์ที่พระวิทยากรใช้ประกอบการบรรยาย ได้แก่ เรื่องของความรัก ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ ปัญหา

เรื่องยาเสพติด ปัญหาการทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทะเลาะตบตีกัน โรคเอดส์ เรื่องความดีของพ่อ ในหลวงรัชกาลที่ 9 สำนักไทย เพลงชาติไทย แม่ทำคลอด เรียงความเรื่องแม่

4) การใช้สื่อวัตถุสิ่งของหรือวัตถุจำลอง พระวิทยากรได้ใช้สื่อวัตถุ คือ ต้นผ้าป่าจริง ๆ และผ้าจีวรที่พระสงฆ์นำมาประกอบการอธิบายในกิจกรรมผ้าป่ากิเลส เข้าใจในเรื่องที่บรรยายมากขึ้น เพราะได้เห็นตัวอย่างด้วยตาและได้ยินเสียงด้วยหู จึงเกิดความสนใจ ตั้งใจ และรับเอาสารที่พระวิทยากรสื่อไปอย่างตั้งใจ ทำให้นักศึกษาได้ตระหนักถึงปัญหาและเข้าใจธรรมะมากขึ้น เพราะได้เห็นตัวอย่างที่เป็นเหตุการณ์จริง พระวิทยากรได้ใช้พระพุทธรูปในศาลาปฏิบัติ เพื่อประกอบการบรรยายเรื่องการเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีสำนึกรู้ผิดชอบ ชั่ว ดี

5) การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่ พระวิทยากรได้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อสมัยใหม่ในการสื่อสารในการอบรมค่ายคุณธรรมแห่งนี้ด้วย ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมนั้นมีความสนใจในการนำเสนอเนื้อหาสาระเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ MP3 กล้องดิจิทัล โดยเฉพาะสื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาประยุกต์ให้เหมาะกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามาก ซึ่งเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารมีประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2.2 กลยุทธ์การใช้สาร

1) กลยุทธ์สื่อสารทางวัจนภาษา นอกจากจะใช้กลยุทธ์การใช้สื่อแล้ว พระวิทยากรยังได้ใช้ทักษะ ความรู้ความสามารถ ความชำนาญ การพูดหรือการบรรยายเนื้อหาสาระด้วยถ้อยคำ ต่าง ๆ มาเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมนั้นมีความสนใจ มีความตั้งใจ ในการฟังเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะ และเมื่อฟังแล้วก็เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระของแต่ละกิจกรรมการอบรมเป็นอย่างดี ซึ่งจากการสังเกตการณ์พบว่า มีเทคนิคหรือกลยุทธ์ทางการพูดที่พระวิทยากรได้นำมาสื่อสารกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ได้แก่

(1) การพูดสุภาษิตคำคม พระวิทยากรได้นำสุภาษิตคำคมมาพูดเกริ่นก่อนที่จะนำเข้าสู่กิจกรรมหรือนำมาพูดใช้เป็นบทสรุปปิดท้ายของกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ซึ่งบทกลอนที่นำมาใช้นั้นจะมีลักษณะเนื้อหาที่สอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ ทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมสนใจต่อกิจกรรมนั้น ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งมีลักษณะของสุภาษิต คำคม

(2) การพูดอ้างอิงคำพูดบุคคลอื่น พระวิทยากรจะพูดอ้างอิงคำพูดของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป หรือ ผู้ที่มีชื่อเสียงมาอ้างอิงในประเด็นที่พระวิทยากรกำลังพูดอยู่ เป็นการทำให้เนื้อหาในกิจกรรมนั้นมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมเกิดความสนใจมากขึ้นด้วย ซึ่งมีลักษณะของการอ้างอิงคำพูด

(3) การพูดถึงเรื่องที่เป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน พระวิทยากรจะพูดถึงเรื่องที่เป็นกระแสสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข่าว การเมือง หรือเรื่องราวที่วัยรุ่นชอบในการอบรม ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ตัวอย่างการพูดถึงเรื่องเป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน พระวิทยากรได้นำเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์กระแสสังคมในปัจจุบันมาพูด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่นักเรียนผู้เข้าอบรมทราบกันดี เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจฟังมากขึ้น

(4) การพูดเรื่องประสบการณ์จริงประกอบ พระวิทยากรจะพูดถึงประสบการณ์จริงของตนเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการบรรยายในประเด็นที่กำลังจะอธิบายให้เห็นภาพชัดขึ้น พระวิทยากรได้นำเอาเรื่องราวที่เป็นประสบการณ์จริงของตนเองมาเล่า เพื่อประกอบการบรรยายด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ให้นักเรียนผู้เข้าอบรมได้เกิดความเชื่อถือในประเด็นที่กำลังสื่อสารมากขึ้น

(5) การเล่านิทานประกอบการบรรยาย ในแต่ละกิจกรรมพระวิทยากรได้นำเรื่องเล่าที่เป็นนิทานมาประกอบเป็นตัวอย่างในประเด็นที่กำลังจะสื่อสารด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างที่ทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจและเข้าใจในเนื้อหาสาระได้ง่ายมากขึ้น

(6) การพูดสนทนาถามตอบกับผู้เข้าอบรม พระวิทยากรได้นำกลยุทธ์ในการสนทนาถามตอบกับนักเรียนผู้เข้าอบรมมาใช้ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการสื่อสารตลอดเวลา ทำให้ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น

2) กลยุทธ์การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา

(1) การใช้สายตา พระวิทยากรได้ใช้สายตา หรือการแสดงออกทางนัยน์ตาประกอบการสื่อสารกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ในเวลาที่พระวิทยากรกำลังบรรยายหรือพูดคุยกับนักเรียนผู้เข้าอบรมจะกวาดสายตามองดูไปรอบ ๆ เพื่อสื่อสารไปยังนักเรียนผู้เข้าอบรมว่าพระวิทยากรให้ความสนใจนักเรียนทุกคน พระวิทยากรจะสื่อสารไปยังผู้ที่คุยด้วยการมองจ้องไปที่จุด ๆ นั้น พร้อมทำตาโตเหมือนกับจะขมด้วยสายตาบอกให้รู้ว่า เจ็บ ๆ

(2) การใช้น้ำเสียง พระวิทยากรได้ใช้น้ำเสียงในการพูดหรือบรรยายในการอบรม ซึ่งมีความแตกต่างกับไปตามลักษณะของกิจกรรมแต่ละอย่าง พระวิทยากรได้นำเทคนิคในการใช้น้ำเสียงต่าง ๆ มาเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น และทำให้การสื่อสารธรรมชาติเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

(3) การใช้มือและแขน พระวิทยากรได้ใช้มือและนิ้วมือทำเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ต่าง ๆ ประกอบการบรรยายในการอบรมด้วย เช่น การชี้ นิ้ว ยกมือขึ้น การพายมือ การนับนิ้ว เป็นต้น เพื่อเสริมการพูดหรือการบรรยายธรรมชาติให้ผู้เข้าอบรมได้เข้าใจง่ายมากขึ้น การใช้กิริยาท่าทางประกอบ พระวิทยากรได้ใช้กิริยาท่าทางประกอบการบรรยายในการ

อบรมอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสื่อออกมาจากท่าทาง การเคลื่อนไหวของร่างกายโดยตรงโยกย้ายไปมา ไม่อยู่นิ่งขยับตัวไปมาอย่างพอสมควร ได้แก่ การเคลื่อนไหวร่างกาย การโบกมือ สายหน้า การยกไหล่ การยิ้มประกอบ เป็นต้น เป็นการใช้อวัจนภาษาด้านกิริยาท่าทางช่วยเสริมวัจนภาษา คือ การพูดบรรยายธรรมะ ซึ่งสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นกับการสื่อสารได้อย่างดี

(4) การใช้เทศภาษา พระวิทยากรได้ใช้เทศภาษาหรือความเหมาะสมของพื้นที่และระยะห่างประกอบการอบรมด้วย พระวิทยากรได้นำเทคนิคหรือวิธีการสื่อสารด้วยวัจนภาษามาประกอบวัจนภาษาในการอบรมด้วยไม่จะเป็นการใช้สายตา การใช้ น้ำเสียง การใช้ภาษามือ การใช้กิริยาท่าทาง หรือการใช้เทศภาษา ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งในการสื่อสารธรรมะที่ทำให้ประสบผลสำเร็จมากขึ้น คือ ทำให้นักเรียนได้สนใจ เข้าใจ และนำธรรมะไปใช้ได้

1.3 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอบรมนั้น ได้มีทั้งในส่วนของปัญหาเกี่ยวกับพระวิทยากร ปัญหาเกี่ยวกับผู้เข้าอบรม และปัญหาเกี่ยวกับสถานที่อบรม สรุปได้ดังนี้

1) อุปสรรคด้านผู้ส่งสาร คือ พระวิทยากรยังมีไม่เพียงพอและต้องมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการอบรม เนื่องจากบางครั้งมีจำนวนเด็กนักเรียนที่มาอบรมแต่ละรอบมีจำนวนมาก พระวิทยากรที่ทำหน้าที่นั้นก็ไม่เพียงพอต่อนักเรียนที่มาเข้าร่วมการอบรม วิทยากรยังขาดความรู้ความสามารถเฉพาะทางเนื่องจากบางครั้งเป็นพระบวชใหม่อาจจะยังมีความเข้าใจเท่าที่ควร ไม่สามารถทำหน้าที่แทนพระวิทยากรเดิมได้

2) อุปสรรคด้านสาร คือ บางครั้งเนื้อหาที่เตรียมไว้สำหรับการอบรมไม่สอดคล้องกับเด็ก ๆ ที่เข้ารับการอบรม เพราะบางรุ่นจะมีความรู้ที่โรงเรียนสอนมาดี บางรุ่นยังต้องผ่านการฝึกมากพอควร บางรุ่นใช้เนื้อหาเดียวกันแต่ก็ตอบไม่ได้

3) อุปสรรคสื่อ อุปกรณ์ในวัดเก่าแก่บ้างและขาดแคลน ไม่มีไมโครโฟน และลำโพงนอกสถานที่ หรืออุปกรณ์ในการอบรมต้องอาศัยสื่อบุคคลในการอบรม

4) อุปสรรคด้านผู้รับสาร คือ เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการอบรม สนใจแต่เรื่องการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ที่ไม่ใส่ใจจนรอบข้างจิตใจจดจ่อแต่โทรศัพท์

นอกจากนี้แล้วยังมี อุปสรรคอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องสถานที่ที่ยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร เรื่องระบบน้ำในห้องสุขาไม่เพียงพอ เป็นต้น มีทั้งเรื่องอาคารสถานที่ มีทั้งผู้ปฏิบัติทั้งครูเด็ก และพระวิทยากร ทำงานไม่สัมพันธ์กัน บางครั้งไม่เข้าใจหน้าที่กัน

1.4 ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะในระดับมาก (ร้อยละ 78.8) โดยข้อคำถามที่มีผู้ตอบถูกเกิน ร้อยละ 80 จำนวน 10 ข้อคำถาม คือ การกราบแบบ เบญจภาค ประดิษฐ์ ใช้สำหรับกราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ (ร้อยละ 99.7) รองลงมาจำนวน 2 ข้อ คือ การคบเพื่อนที่ดี ช่วยให้ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขสวัสดิ์และการไหว้พระสวดมนต์แปลและฝึกนั่งสมาธิทุกวันสามารถนำมาบริหารจัดการและเจริญปัญญาในชีวิตประจำวันได้ (ร้อยละ 97.6) เห็นลูกสุนัขหลงทางมาและนำมาเลี้ยงจนกว่าเจ้าของมารับคืนถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์และสมหมายคัมสูตราจนเมฆาอาศัยไปประพาศพิณในกามกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาตนถือว่าเป็นสมหมายทำผิดศีล ข้อ 5 และข้อ 3 (ร้อยละ 95.8) อิทธิบาท 4 คือ หนทางหรือรากฐานสู่ความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา (ร้อยละ 94.8) การทำบุญตักบาตร คือการฝึกสมาธิและการเจริญภาวนาเพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ (ร้อยละ 91.3) การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล การเล่นเกมได้คิดถือว่าเป็นอบายมุขในข้อการเล่นการพนัน เพราะถือว่าเป็นอีกฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้ (ร้อยละ 83.9) เมื่อพระสงฆ์เดินมาถึงศาสนพิธี ถ้าเรานั่งเก้าอี้อยู่ ควรลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้า นิมนต์มอมตัวลงยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม (ร้อยละ 82.5) ตามลำดับ

ในทางตรงกันข้าม ข้อคำถามที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ (ร้อยละ 27.9) คือ คนที่สูบบุหรี่คือคนที่ทำผิดศีลข้อ 5

1.5 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

พบว่า โดยรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.16) โดยสามารถจำแนกประเด็นได้ดังนี้ ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจระดับมากเกี่ยวกับพระวิทยากรมีความรู้ในเรื่องที่บรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.42) รองลงมาพระวิทยากรมีเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหาให้เข้าใจง่ายปฏิบัติตามง่าย (ค่าเฉลี่ย 4.40) กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.27) พระวิทยากรสามารถตอบปัญหาได้ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 4.25) การสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็น มีความเหมาะสมและการเดินจงกรมเจริญสติมีความเหมาะสมโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน (ค่าเฉลี่ย 4.20) สามารถนำเนื้อหาที่อบรมนำไปใช้ประโยชน์ได้โดย (ค่าเฉลี่ย 4.16) กิจกรรมเวียนฐานธรรมะมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.14) พิธีเปิด – ปิด มีความเหมาะสมและสถานที่สะอาดมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.01) ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.97) และอาหารมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.92) ตามลำดับ

2. อภิปรายผลการศึกษา

2.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

กระบวนการอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมแห่งนี้มีปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ปัจจัยในการสื่อสารที่จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการปรับเปลี่ยนความรู้ พฤติกรรม และความพึงพอใจของนักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารในค่ายคุณธรรมจริยธรรมแห่งนี้ว่า มีองค์ประกอบของการสื่อสาร ได้แก่ 1) ผู้ส่งสาร เป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความน่าเชื่อถือ มีความอดทนอดกลั้นมีจิตวิญญาณในการเป็นผู้นำทางศาสนา มีความเป็นกันเอง 2) สาร มีเนื้อหาทั้งทางโลกและทางธรรม ผสมผสานกัน มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อนำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ภาคันทนาการ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความผ่อนคลาย และภาคการเจริญจิตภาวนาเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกปฏิบัติการมีสติและเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง 3) สื่อ จะผสมผสานสื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประยุกต์ใช้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ สื่อวัตถุจำลองและสิ่งของ สื่อภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว และสื่อเสียงเพลงดนตรี 4) ผู้รับสาร เป็นเด็กและเยาวชนที่เคยเข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งเป็นวัยที่ชอบความสนุกสนาน ต้องการความรักความเข้าใจ และเริ่มมีการเรียนรู้ อยากรู้ อยากลอง เป็นกลุ่มคนที่เหมาะต่อการสื่อสารธรรมะและปลูกจิตสำนึกที่ดีด้วย เมื่อองค์ประกอบการสื่อสารครบถ้วนทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพก็ทำให้การสื่อสารธรรมะนี้เกิดผลสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ชีวรักษ์ โพธิสุวรรณ (2552) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เพราะในบุคคลเดียวกันจะเป็นทั้งผู้ส่ง และผู้รับสาร ในกระบวนการแลกเปลี่ยนนี้ องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบต้องมีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ มีผู้ส่งสารต้องมีผู้รับสาร มีเนื้อหาสารต้องมีผู้ส่งสาร มีปฏิริยาตอบกลับต้องมีผู้รับสาร การเปลี่ยนแปลงของแต่ละองค์ประกอบของการสื่อสารมีผลต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ในกระบวนการสื่อสาร ทั้งนี้ การสื่อสารของคู่สื่อสารย่อมขึ้นอยู่กับบริบท ประสบการณ์ ทักษะคติ ความเชื่อทางวัฒนธรรม ความคาดหวัง อารมณ์ ความสัมพันธ์ของประเด็นที่สื่อสารด้วย และการสื่อสารจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์โดยไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

2.1.1 ด้านผู้ส่งสาร จากผลการวิจัย วิพบว่า ลักษณะของผู้ส่งสารหรือพระวิทยากร นั้นเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการอบรมธรรมะ มีความรู้ความสามารถในการพูดที่น่าสนใจ การนำเสนอ และการสื่อสารธรรมะเป็นอย่างดี มีบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

หรือผู้ที่ได้ฟัง ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับที่ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต, 2531 อ้างในถึงพระมหาสุวณฺ์ เพ็ชรรักษา, 2556) ได้กล่าวไว้ว่า ความจริง ผู้สอนหรือนักเผยแผ่ที่ดีต้องสร้างบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ฟังจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะทั้งทางด้านความสง่างามแห่งพระวรกายทั้งดงาม มีพระสุรเสียงที่โน้มน้าจิตใจควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ทรงมีพระมหาปรีดีลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ พระฉวีวรรณผุดผ่องดังทอง นาคู นาคเลื่อมใส ส่วนพระสุรเสียงก็ไพเราะ สุภาพ สละสลวย แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด ซึ่ง กังวาน ดุจเสียงพรหม สำเนียงไพเราะชวนการเวก พระพุทธศาสนาถือว่าผู้เผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะกัลยาณมิตร

หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรผู้ทำหน้าที่อบรมนั้นยังเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธา เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในสถานะภาพของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพของฆราวาสและผู้เข้าอบรม เพราะบริบทในสังคมไทยนั้นพระภิกษุสงฆ์ถือว่าเป็นอุดมเพศคือเพศที่สูงที่สุด และเป็นที่เคารพกราบไหว้ของคนไทยชาวพุทธ คือ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอน พระวิทยากรจึงถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสื่อสารหรือเผยแผ่ธรรมะได้ดี เพราะเป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม รวมถึงได้ผ่านการฝึกฝน และมีประสบการณ์ในการเป็นพระวิทยากรมาเป็นอย่างดี ดังนั้น เรียกได้ว่าการสื่อสารธรรมะจะประสบผลสำเร็จได้นั้นผู้ส่งสารต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องธรรมะอย่างลึกซึ้งจนสามารถถ่ายทอดได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ชีรารักษ์ โพธิสุววรรณ (2552 น. 136) กล่าวว่า ในการสื่อสารที่ตั้งใจสื่อสารผู้ส่งสารจึงต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารอย่างชัดเจน มีความเข้าใจเนื้อหาสารอย่างดีพอดีที่จะสื่อสารกับผู้รับสาร รู้จักใช้เทคนิควิธีการสื่อสาร เนื้อหา เรื่องราว และกาลเทศะที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เมื่อส่งสารไปแล้วผู้ส่งสารจะมองดูปฏิกิริยาการตอบกลับ (feedback) ของผู้รับสารว่ามีความเข้าใจและมีปฏิกิริยาตอบกลับอย่างไรกับข่าวสารที่ส่งไปนั้นซึ่งปฏิกิริยาตอบกลับเป็นส่วนสำคัญของการสื่อสารเพราะทำให้ผู้ส่งสารสามารถประเมินการสื่อสารของตนว่าชัดเจนหรือไม่อย่างไร

กล่าวคือ ผู้ส่งสารที่ดีต้องมีความพร้อมในการสื่อสาร จะต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความรับผิดชอบในสาร เข้าใจวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ควบคุมความรู้สึกและความเชื่อมั่นของตนเองขณะสื่อสารได้ พฤติกรรมการสื่อสารที่สอดคล้องกับเนื้อหาสารนั่นเอง

2.1.2 ด้านสาร/เนื้อหาสาร จากผลการศึกษาพบว่า สารหรือเนื้อหาสาระที่ใช้ในการอบรมในค่ายคุณธรรมแห่งนี้ มีลักษณะเนื้อหาธรรมะที่หลากหลายจากพระวิทยากร เป็นทั้งเนื้อหาทางโลกและทางธรรมผสมกัน มีการนำเสนอที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรม ในหลักสูตร เนื้อหาที่นำมาอบรมนั้นจะครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมคือเป็นสาร และเนื้อหาที่ง่าย ๆ ภาษาง่าย ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์ (2550) พบว่า นิสิตมีความต้องการเนื้อหาหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านการรู้สึนอนุกรมมากที่สุด

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์พระวิทยากรจากศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งนี้ได้มีการสร้างเนื้อหาสารจากเรื่องของผู้อบรมเอง เช่น เรื่องการเรียน เรื่องการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติชอบตามหน้าที่ชาวพุทธ รวมถึงการเรื่องภาพยนตร์ที่สอดแทรกธรรมะที่ผู้รับสารชอบ หรือสนใจ เป็นต้น บางครั้งมีการเปลี่ยนเนื้อหาธรรมะที่เข้าใจยากให้กลายเป็นภาษาวัยรุ่นเป็นภาษาง่ายๆ เพื่อให้เหมาะกับวัยสื่อสารด้วยการเล่าเป็นเรื่องราวและเล่าในรูปแบบนิทานด้วยภาษาพูดและภาษาท่าทาง เป็นต้น ซึ่งเมื่อผู้อบรมฟังแล้วก็สามารถเข้าใจ รับรู้ รวมถึงการจดจำนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้สารที่นำเสนอมาเสนอมีความทันสมัย มีการเรียงลำดับสารไปตามขั้นตอนของแต่ละกิจกรรมอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ ชีรารักษ์ โพธิสุวรรณ (2552 น.136) ได้กล่าวไว้สาร (Message) คือ สิ่งเร้าการสร้างความหมาย โดยอาศัยวัจนภาษาและอวัจนภาษา หรือ ทั้ง 2 ประการร่วมกัน เช่น การสื่อสารด้วยการพูดประกอบด้วยน้ำเสียงและอากัปกิริยาท่าทางตามความรู้สึก ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีทักษะในการสื่อสารใกล้เคียงกันย่อมทำให้การรับรู้ความหมายสารตรงกัน และปฏิกิริยาตอบกลับระหว่างกัน สารไม่ได้ประกอบด้วยวิธีการที่เราพูดแต่เพียงอย่างเดียว แต่ประกอบด้วยการจัดประโยค อากัปกิริยาทางร่างกาย น้ำเสียง กาลเทศะ บริบท และอุปสรรค สิ่งเหล่านี้อาจทำให้หาสารยากที่จะฟังหรือได้ยิน รวมทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย ของช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553) พบว่า บริบทภาพรวมของสังคม บริบท เหตุการณ์รายวัน และบริบทเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ รูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมให้ความสำคัญ โดยเน้น “การถ่ายทอด ให้ร่วมสมัย” ประกอบด้วยการใช้ภาษาต้องเป็นภาษาของคนร่วมสมัย สำนวน การเขียนเข้าใจง่าย การ ยกตัวอย่าง เป็นการยกตัวอย่างที่สมจริง ใกล้ตัว และตัวตนของผู้เขียนเป็นคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรง เพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างถึงแก่นนั่นเอง

2.1.3 ด้านสื่อ ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการกระบวนการสื่อสาร เพราะสื่อสามารถช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ โดยเฉพาะในการอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมแห่งนี้จากผลการศึกษาพบว่า พระวิทยากรได้ใช้กลยุทธ์ทางสื่อในการอบรมอย่างผสมผสานและบูรณาการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับกิจกรรมการอบรมได้อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อใหม่ วิดีทัศน์รวมถึงสื่อภาพ ทำให้ผู้ที่เข้ารับการอบรมคือเด็กและเยาวชนเข้าใจเนื้อหาสาระได้มากขึ้น เช่น กิจกรรมการขอขมาครู อาจารย์ ใช้สื่อบุคคล การนำเอาดอกไม้จริงมาเป็นสื่อการสอนในกิจกรรมดอกไม้คุณธรรม การใช้เทียนในการทำกิจกรรมเทียนแห่งธรรม การใช้ภาพวาดประกอบการบรรยายเนื้อหาธรรมะ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญหา สุวรรณสังข์ (2553) พบว่า การใช้สื่อประกอบการบรรยาย เช่น เพลง ดนตรีภาพยนตร์ทำให้การสื่อสารธรรมะเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงมีการใช้กลวิธีการใช้สื่อและภาษาการสื่อสารเกือบทุกประเภทในการบรรยายต่อผู้รับสารแต่ละกลุ่ม แต่กลวิธีการใช้ภาษาบางประเภทจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามกลุ่มผู้รับสาร

นอกจากนี้ ยังพบว่า พระวิทยากรยังสามารถใช้สื่อได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาของสารที่ต้องการจะสื่อสารไป ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น พระวิทยากรได้ใช้สื่อภาพนิ่ง หรือวิดีโอ “แม่กลอดลูก” เป็นสื่อประกอบการบรรยายกิจกรรมพระคุณแม่ให้มีความซาบซึ้งมากขึ้น “ละครเรื่องกฎแห่งกรรม” เป็นสื่อประกอบเรื่องการทำดีละเว้นความชั่ว เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมในวัดแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มหาสุวัฒน์ เพ็ชรรักษา (2556) พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะ การใช้สื่อธรรมะเพื่อพัฒนาเยาวชนนั้นจะต้องผสมผสานหลากหลายสื่อเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ สื่อวัตถุจำลองและสิ่งของ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงเพลง

2.1.4 ด้านผู้รับสาร จากผลการศึกษาพบว่า ผู้รับสาร หรือ ผู้เข้าอบรมธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะและหลักธรรมต่าง ๆ ในการเข้ารับการอบรมอยู่ในระดับมาก และศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดไทรงาม (ป่า) กำแพงเพชร ล้วนแต่เป็นเด็กและเยาวชนเป็นส่วนใหญ่ และเป็นการยากที่จะทำให้เด็กและเยาวชนได้สนใจธรรมะ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเด็กและเยาวชนสมัยนี้มักจะไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องธรรมะมากนักหากจะเป็นเปรียบเทียบกับเรื่องอื่น ๆ เพราะฉะนั้น การที่พระวิทยากรจะทำให้เด็กได้มีความรู้ และความพึงพอใจในการอบรมธรรมะนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลายในกระบวนการอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมแห่งนี้ โดยเฉพาะพระวิทยากรจะปรับพื้นฐานความคิด ของผู้เข้าอบรมให้มีความรู้สึกว่า การเข้าค่ายธรรมะนี้มีความสุขสนุกสนานและน่าสนใจมากกว่าที่คิด ซึ่งมุ่งเน้นไปถึง

สิ่งที่ผู้เข้าการอบรมสนใจหรือต้องการฟัง แล้วเอาสิ่งนั้นมาพูดหรือมาสอนในรูปแบบของธรรมะนั้นเอง

2.2 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะประกอบด้วยกลยุทธ์การใช้สื่อและกลยุทธ์การใช้สาร

กลยุทธ์การใช้สื่อ เสียงดนตรี เสียงเพลง ภาพนิ่ง ภาพเวอร์พอยท์ ภาพเคลื่อนไหว วิดีทัศน์ วัตถุจำลอง สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่ ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปรวมถึงสร้างความสนุกสนาน ใจในการเรียนรู้ธรรมะมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมะได้อย่างไม่น่าเบื่อ ซึ่งสอดคล้องกับ บุนหาสุวรรณสังข์ (2553) ศึกษาเรื่อง กลวิธีในการสื่อสารในการบรรยายธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พบว่า พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ใช้กลยุทธ์การใช้สื่อประกอบกับการบรรยาย เช่น เพลง ดนตรี ภาพนิ่งและยังสอดคล้องกับ อนงค์ลักษณ์ คะเนนทร์ (2555) ศึกษาเรื่อง แนวทางที่เหมาะสมของพระภิกษุในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ในปัจจุบันแนวทางการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุที่ดำเนินการเผยแผ่ด้วยตนเองและผ่านกระบวนการบริหารจัดการในโครงการของภาครัฐมีความคล้ายคลึงกันในวิธีการเผยแผ่ แต่แตกต่างกันที่รายละเอียดในการดำเนินงานเป็นการเผยแผ่ธรรมะโดยการเทศน์ การสอนการอบรม ด้วยงานนิพนธ์หรืองานเขียนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และเผยแผ่ทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ วิธีการเผยแผ่ดังกล่าวคือการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนในการถ่ายทอดโดยตรงหรือถ่ายทอดผ่านสื่อโดยอาศัยความรู้ความสามารถ และทักษะหรือประสบการณ์จากการทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่ที่ผ่านมามีปัญหาต่าง ๆ ของพระภิกษุ เป็นต้น

สำหรับกลยุทธ์การใช้สารโดยใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษา ได้แก่ สุกขาจิตคำคม การเปรียบเทียบ หรือการใช้น้ำเสียง ใช้ท่าทางต่าง ๆ โดยการเล่าประสบการณ์จริงหรือผ่านเรื่องราว นิทานก็ตาม ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่พระวิทยากรใช้ในการสื่อสารเพื่อให้สร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับ ธวัชชัย ดวงไทย (2556) ศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) ผู้รับสารพบว่าความสามารถทางความสัมพันธ์ พบว่า มีการออกแบบสารที่เหมือนกันในคอลัมน์ Answer Keys และรายการคมธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี คือ 1) เนื้อหาสารมีความสอดคล้องกับผู้รับสารเป้าหมาย 2) เนื้อหาสารมีการยกตัวอย่าง 3) เนื้อหาสารมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และ 4) เนื้อหาสารมีคำนิยาม ในการสื่อสารธรรมะในค่ายแห่งนี้ พระวิทยากรได้ใช้คำคม คำสุภาษิต หรือบทเพลง

เป็นสื่อในการนำเข้าสู่กิจกรรม หรือในการสรุปกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสร้างบรรยากาศให้ดีขึ้น โดยเฉพาะบทเพลงต่าง ๆ ที่นำมาเป็นสื่อทำให้ผู้เข้าอบรมเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับเนื้อหาของเพลงได้ ทำให้คิดถึงชีวิตของตนเองที่มีความเหมือนกับบทเพลงนั้น ๆ จนถึงกับมีน้ำตาไหล ร้องไห้ออกมา ซึ่งสอดคล้องกับ Mehrabian & Ferris (อ้างถึงใน ศิริวรรณ อนันต์โท, 2552) ที่กล่าวว่า ซึ่งปกติแล้วการสื่อสารด้วยคำพูดหรือวัจนภาษาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดอิทธิพลต่อผู้ฟังได้มากนัก แต่ถ้าคำพูดนั้นประกอบด้วยอวัจนภาษาอื่น ๆ เช่น สำเนียงการพูด ความดัง ความเบาของเสียง จังหวะการพูด เสียงสูงต่ำ เสียงทุ้มแหลม และกิริยาท่าทาง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผู้ส่งสารสามารถ “สื่อ” กับผู้รับได้ ลึกซึ้งมากขึ้น

2.3 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการจริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอบรมนั้น มีอุปสรรคด้านผู้ส่งสาร อุปสรรคด้านสาร อุปสรรคด้านสื่อ อุปสรรคด้านผู้รับสาร ดังนี้

อุปสรรคด้านผู้ส่งสาร ได้แก่ พระวิทยากรผู้ส่งสารยังมีไม่เพียงพอและต้องมีความรู้ความสามารถในการอบรม เนื่องจากทำให้สิ่งที่ทำให้การสื่อสารออกไปนั้นไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้สื่อสารนั่นเอง อุปสรรคด้านสาร คือ เนื้อหาในการอบรม เนื้อหาที่เตรียมไว้สำหรับการอบรมไม่สอดคล้องกับเด็ก ๆ ที่เข้ารับการอบรมอุปสรรคด้านสื่อ คือ อุปกรณ์ในวัดเก่าแก่บ้าง เช่น เครื่องเสียง ยังไม่มีไมค์หรือลำโพงนอกสถานที่ตามฐานต่าง ๆ ยังไม่มีอุปสรรคด้านผู้รับสาร เด็กขาดสมาธิ ไม่ตั้งใจเรียน ชุกชน ดิจิทัลโทรศัพท์เคลื่อนที่ ฯลฯ ทำให้การสื่อสารได้ผลน้อย ดังคำกล่าวของสมรเจนจิระ (อ้างถึงใน ปริญญา เห็นสุข 2549 น. 25-26) อธิบายไว้ว่าอุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร เช่น ผู้ส่งสารขาดความรู้ที่เพียงพอแก่การสื่อสาร มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ ขาดความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ วิเคราะห์ผู้รับสารผิดพลาดจากความเป็นจริง เป็นต้นอุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร เช่น ผู้รับสารขาดความรู้เกี่ยวกับสารที่ได้รับมา มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้ส่งสาร และสาร ไม่มีความสนใจในสาร ไม่พร้อมที่จะรับสาร เป็นต้น อุปสรรคที่เกิดจากสาร เช่น สารขาดความพอเหมาะพอคึกกับกำลังความสามารถในการรับสาร ขัดกับระบบความเชื่อและค่านิยมของผู้รับสาร ตัวสารมีความสลับซับซ้อนหรือลำดับความไม่เป็นระเบียบ มีความแปลกใหม่เกินไปในกลวิธีการนำเสนอ การเรียบเรียง หรือการใช้รูปแบบเป็นต้นอุปสรรคที่เกิดจากสื่อ เช่น สื่อไม่เหมาะสมกับกาลเทศะและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร สื่อมีความบกพร่อง หรือใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสารที่ต้องการจะส่ง เป็นต้น

2.4 ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

จากผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกราบแบบ เบญจางคประดิษฐ์ ใช้สำหรับกราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ รองลงมาการคบเพื่อนที่ดี ช่วยให้ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขสวัสดิ์และการไหว้พระสวดมนต์แปลและฝึกนั่งสมาธิทุกวันสามารถนำมาบริหารจัดการและเจริญปัญญาในชีวิตประจำวันได้ และมีความเข้าใจเรื่องอิทธิบาท 4 ว่าเป็น หนทางหรือรากฐานสู่ความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา รวมถึงการเห็นลูกสุนัขหลงทางมาและนำมาเลี้ยงจนกว่าเจ้าของมารับคืนถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์และสมหมายดื่มน้ำสุราจนเมาขาดสติไปประพฤติดีกในกามกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาตนถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์และสมหมายทำผิดศีล ข้อ 5 และข้อ 3 จากผลการวิจัยสอดคล้องกับ ลำดวน เรือนโนลา (2552) กล่าวว่า ความรู้แบบฝังลึก หรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน (Tacit Knowledge) จัดเป็นความรู้ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นทักษะหรือความรู้เฉพาะตัว ของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อหรือความคิดสร้างสรรค์ ในการปฏิบัติงาน เช่น การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ผ่านการสังเกต การสนทนา การฝึกอบรม ความรู้ประเภทนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ เนื่องจากความรู้ประเภทนี้เกิดจากประสบการณ์ และการนำมาเล่าสู่กันฟัง ดังนั้น จึงไม่สามารถจัดให้เป็นระบบหรือหมวดหมู่ได้ และไม่สามารถเขียนเป็นกฎเกณฑ์หรือตำราได้แต่สามารถถ่ายทอดหรือแบ่งปันความรู้ได้ได้โดยการสังเกตและเลียนแบบ ซึ่งเด็กและเยาวชนเหล่านี้เมื่อเข้าโครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรม ด้วยกระบวนการอบรมจึงเกิดความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะ

2.5 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

จากการศึกษาพบว่า พบว่า โดยรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยสามารถจำแนกประเด็นได้ดังนี้ ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจระดับมากเกี่ยวกับพระวิทยากรมีความรู้ในเรื่องที่บรรยาย รองลงมาพระวิทยากรมีเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหาให้เข้าใจง่ายปฏิบัติตามง่าย กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะมีความเหมาะสม พระวิทยากรสามารถตอบปัญหาได้ชัดเจน และอาหารมีความเหมาะสมสามารถนำเนื้อหาที่อบรมนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดย กิจกรรมเวียนฐานธรรมะมีความเหมาะสม พิธีเปิด – ปิด มีความเหมาะสม และสถานที่สะอาดมีความเหมาะสมระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม การสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น มีความเหมาะสม และการเดินจงกรมเจริญสติมีความเหมาะสมโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน จากผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับ พระสรชัย วังคำ (2553) ศึกษาเรื่องการประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตรฝึกอบรม

คุณธรรม ค่ายพุทธบุตร – พุทธธรรม ของวัดปัญญาบันฑิตาราม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจในด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ถัดไปก็ถึงความพึงพอใจในพระวิทยากร และหลักสูตร

อาจกล่าวได้ว่าการจัดทำโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร จำเป็นต้องมีความพร้อมทั้งวิทยากรที่มีกลยุทธ์ในการอบรม เนื้อหา และสื่อที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายรวมถึงสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรอบรมให้มีประสิทธิภาพในทุก ๆ ด้าน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการสื่อสารเพื่อดำเนินการอบรมใน โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม เด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้

1) ด้านผู้ส่งสาร พระวิทยากรควรทำความเข้าใจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเด็กนักเรียนที่เข้ารับการอบรมก่อน พร้อมทั้งทำการประชุมปรึกษาหารือคณะพระวิทยากร และกำหนดวางแผนงานหรือกำหนดกลยุทธ์ที่จะใช้ในการอบรมกับนักเรียนโรงเรียนนั้น ๆ ทุกครั้งที่จะมีการอบรม เช่น มีคำถามหรือทำแบบสอบถามเพื่อวัดระดับความรู้ของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อให้การอบรมสำเร็จผลได้ดีมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรปรับพื้นฐานทางความคิดของผู้เข้ารับการอบรมเพื่อให้มีความสนใจ และเปิดใจรับก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการอบรมธรรมะเป็นลำดับไป

2) ด้านสาร ควรมีการกำหนดสารให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้รับสาร เช่น การแบ่งหลักสูตรเป็นระดับให้เหมาะสมกับวัยและช่วงอายุของเด็กและเยาวชนที่เข้าไปรับการอบรม และสามารถนำหลักคำสอนไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

3) ด้านสื่อ ควรผลิตสื่อใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับเด็กและเยาวชน ให้มีความทันสมัยทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง และเป็นที่น่าสนใจแก่นักเรียนผู้เข้า

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในค่ายคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชนเท่านั้น ดังนั้น ควรทำการศึกษาหัวข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมค่ายคุณธรรม จริยธรรมนี้ด้วย เช่น ประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการอบรมในค่ายคุณธรรม จริยธรรมประเด็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานโดยใช้ธรรมะ เป็นต้น

2) ควรศึกษาการสื่อสารภายในบุคคลของผู้รับสารกลุ่มเด็ก และเยาวชน เกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกคิดบวกจากธรรมชาติ เพื่อให้ผู้รับสารมีทัศนคติที่ดี คิดดี ทำดี เพื่อสังคมที่ดีในอนาคตต่อไป

